

AVRAM IANCU - 200!

Nr.10(50/octombrie 2024)

Cedarea teritoriului fără luptă = Eroare politică și în Vest

Col. dr. Constantin MOȘINCAT

„Materiale de transmisiuni și obstacole de fortificații a căror adunare și transport ar necesita 946.256 om/ zile și 570 vagoane și o secție cu 20 de camioane pentru a îmbarca materialele în 3 luni. Materialele recuperabile aveau o valoare estimată de 172.053.431 lei”¹

În vara anului 1940 soarta politică a Europei de sud-est era disputată de Germania și U.R.S.S. la adăpostul tratatului de amiciție semnat cu un an mai devreme. Acest paravan asigura fiecărei părți o poziție teritorială favorabilă pentru acțiunile viitoare. Zona dintre cele două Mari Puteri era un adevărat *câmp de bătălie* fără însă a recurge la arme, era statul ideal și terenul fertil al disputei dintre minorități și al amestecului străin permis prin Tratatul de la Trianon. Conflictul româno-ungar a fost cu totul subordonat acestui cadru politic general. Toate evenimentele din vara anului 1940 sunt rezultatul jocului de interese al celor două mari puteri și nu numai.

Astfel *Germania*, care învinsese Franța și se pregătea să atace Anglia, avea interesul să mențină pacea în această zonă a Europei. Prin Pactul Ribbentrop-Molotov, de neagresiune, a acceptat concesii teritoriale în favoarea U.R.S.S.-ului care a ocupat o parte din Polonia și Basarabia. *Noile situații* teritoriale ar fi presupus consultări ulterioare. Pentru a evita asemenea *noi situații*, Germania era interesată să stingă litigiul româno - ungar sub orice formă, fără a amesteca și partea sovietică, și fără a permite un război între ele. Așa se explică sfatul dat României, de a *accepta ultimatumul* privind Basarabia, pentru a evita un război în care era posibil să piardă influența

și în alte teritorii. Germania a oprit atacul Ungariei și Bulgariei împotriva României promițându-le *satisfacerea dorințelor* lor prin tratative². După eșuarea tratatelor de la Turnu - Severin ungarul au șantajat Germania cu declanșarea conflictului armat, cu asentimentul U.R.S.S. Germania a răspuns cu Dictatul de la Viena, din 30 August 1940, atingând astfel, prima, creasta Carpaților, prin intermediul Ungariei. România a primit în schimb doar garanții că nu va fi atacată și nu va pierde și alte teritorii.

U.R.S.S. avea în Germania un prieten victorios în Europa, ale cărui intenții ulterioare încerca să le descifreze și să le anihileze. Interesul URSS era să nu provoace cu nimic Germania pentru a avea liniștea necesară să-și consolideze o frontieră strategică eficientă în vest. Aliniamentul Carpaților corespundea unui asemenea obiectiv. Din motive de securitate încerca să profite de orice eveniment din această zonă, fără însă a se angaja în război. Așa se explică cererile privind Bucovina, iar pe timpul ultimatumului privind Basarabia, sfatul dat bulgarilor a constat în a nu ataca România. Pentru a se asigura de reușită, Germania încurajează permanent acțiunile ungarilor concomitent cu provocarea *incidentelor de frontieră*.

¹ A.M.R., fond 5418, dos.1833, f. 2

² Tratatul cu partea ungară s-a desfășurat la Turnu - Severin între 16-24 August, iar cu bulgarii la Craiova, între 19 August și 7 Septembrie 1940. Ambele tratative au eșuat și au fost impuse prin Dictatul de la Viena. Semnarea a fost doar un joc de aparențe deoarece punctul de vedere românesc nu a fost luat în considerare sub nici un aspect față de nici una dintre părți.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.10(50/octombrie 2024)

Anglia, deși interesată de declanșarea ostilităților și apropierea sovieticilor de crestele Carpaților, nu putea cere sacrificarea României, cu toate că informațiile pe filiera engleză erau mai degrabă pentru sprijinirea intereselor ungare și sovietice decât pe ale românilor.

Până și îndepărtata Japonie prin intervenție diplomatică ne-a sfătuit să acceptăm cedarea, interesul ei fiind determinat de angajarea Germaniei în război cu Anglia cu forțe cât mai numeroase și distrugerea imperiului britanic.

Există suficientă informație care probează ipoteza, rezultată din înlănțuirea evenimentelor, că refuzul Dictatului de la Viena ar fi dus la un război care ar fi distrus România, prin intervenția directă a U.R.S.S., Ungariei și Bulgariei, susținute de Germania și Italia. Toate disputele de interese s-ar fi făcut pe teritoriul României sacrificate. Dar nici ipoteza rezistenței la Est, de unde a început dezmembrarea României, nu este suficient acoperită, având în vedere interesele Germane la gurile Dunării. Ceea ce a fost amânat doar un an, cu enorme sacrificii pentru țară, avea să se întâmple în iunie 1941. Dar pentru asta a fost nevoie de asumarea deciziei, cum a făcut-o Ion Antonescu.

Deși imediat după venirea la guvernare a lui Hitler, acesta se pronunța pentru ca satele să-și promoveze după cum doresc politica de alianțe, doi ani mai târziu, la 4 decembrie 1936, cere României să „nu intre în nici o combinație împotriva Germaniei”, oferind chiar „amiciția pe care dacă dvs. o refuzați, ne vom căuta prieteni în altă parte și să nu vă mirați dacă vom întări legăturile noastre cu Bulgaria și Ungaria”³. Când România a luat noi angajamente față de Franța, Polonia și Cehoslovacia, în 1937, Hitler cerea imperativ ca România „să rămână neutră într-un viitor” în schimbul garanție ca vecinii să nu se „atingă de pământul românesc”⁴. În timp ce România trata cu indiferență toate aceste sugestii germane, ungurii și bulgarii continuau politica abilă de cultivare a intereselor lor teritoriale, pe lângă marile puteri. Momentul decisiv s-a consumat, în 19 aprilie 1939, când Hitler i-a declarat lui Gafencu că nu vor sprijini nici o revendicare îndreptată împotriva României atâta vreme cât vor avea prietenia românească. Trecerea tezaurului polonez prin teritoriul românesc, scrisoarea personală a lui Göring către rege rămasă fără răspuns, au constituit dovezi de afront care vor cântării greu și la acceptarea ultimatumului sovietic și la arbitrajul de la Viena.

În disperare de cauză Carol II, la 4 iulie 1940, a desemnat guvernul condus de Ion Gigurtu, ca prim-ministru și Președinte al Consiliului de Miniștri⁵, într-o situație în care trebuia gestionată criza internă generată de prăbușirea granițelor și criza externă prin atitudinea față de părțile angajate în conflict, pe de o parte și față de pretențiile teritoriale ale vecinilor, pe de altă parte. Printre primele măsuri politico-diplomatice luate pe plan extern vizau apropierea de Germania. În scrisoarea de răspuns a regelui către Führer i se propune să adopte calea unei soluții înțelepte față de prietenia ce o are cu ungurii și bulgarii ținând seama și de oferta unei atitudine amicale a României și a interesului economic german din zonă.

Carol I-a avertizat pe Hitler despre starea de spirit din popor care „preferă să ducă un război”, în care nici măcar nu-l interesează șansele ce le are, decât să cedeze teritorial. *Principiul etnic și schimbul de populație* era soluția și baza ofertei pentru tratativele dintre România și Ungaria de la Turnu - Severin și cu Bulgaria de la Craiova. Neacceptarea acestui principiu a fost mobilul eșecului tratativelor directe și recursul la arbitraj. Promisiunile făcute de către puterile Axei de negociere liberă între părți s-a transformat într-un Arbitraj, în timpul căruia părțile nu și-au putut expune punctul de vedere. Amenințată cu intervenția și distrugerea prin acțiuni convergente, în baza hotărârilor luate în două Consilii de Coroană, ministrul de externe delegat semnează documentul, după care leșină. În atmosfera astfel creată Valer Pop, al doilea delegat al României, nici nu a mai semnat documentul. Dar acest aspect juridic nu a mai avut nici un fel de importanță, căci, totul era subordonat prevederilor textului Arbitrajului prin care se fixa frontiera dintre România și Ungaria, conform hărții anexate⁶, teritoriu care urma să „fie evacuat de trupele românești în termen de 14 zile și remis Ungariei în stare corespunzătoare”⁷.

³ Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii iulie-august 1940*, Editura Enciclopedică, București, 1991, p.31

⁴ *Ibidem*

⁵ Din guvernul Gigurtu făceau parte între alți miniștri și secretari de stat, până la 24 membri ai cabinetului, generalul Gheorghe Mihail, vicepreședinte, Generalul David Popescu, ministru la interne, generalul Constantin Niculescu, ministru al apărării și Mihail Manoilescu, ministru de externe.

⁶ A.M.R., *fond 5418*, dos.1853, p.153

⁷ Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena...*, op.cit., p.295

AVRAM IANCU - 200!

Nr.10(50/octombrie 2024)

Pentru reglementarea oricăror greutăți sau dubii *părțile se vor înțelege direct!* În acest context s-a creat **Comisia mixtă Româno - Maghiară**⁸. La Oradea, pe 1 septembrie 1940, la ora 16 s-a întrunit Comisia mixtă, în localul Brigăzii 1 Fortificații, delegația română condusă de generalul Corneliu I. Dragalina, iar în fruntea delegației maghiare, sosită prin vama Borș, se afla generalul Istvan Naday.

Textul convenit de *Comisia mixtă* prevedea înaintarea trupelor maghiare cu începere din 5 septembrie 1940, cu excepția „*părții din frontieră dintre Salonta și Otomani inclusiv, unde depășirea frontierei actuale se va face la 6 septembrie. Orașul Cluj va fi atins de către trupele ungare la 11 septembrie la amiază, ora ungară 12 (ora 13 română). Ocuparea întregului teritoriu trebuie terminată la 13 septembrie ora 18*”⁹.

Generalul Al. Ioanițiu, subșeful Marelui Stat Major, prin adresa nr. 11851/C însărcina Biroul 2, al Secției a 3-a, cu urmărirea aplicării prevederilor proceselor-verbale¹⁰ întocmite de către Comisia mixtă. Planul detaliat al mișcării trupelor s-a comunicat unităților prin Directiva Operativă nr. 2. Ordinele și rapoartele au circulat în acele zile cu o repeziciune fără precedent. Ele vizau în primul rând armata, administrația și populația care rămânea în teritoriul cedat. Înaintarea trupelor s-a făcut prin marș pe jos, fără oprire până la etapa zilnică, în cadența de 4 Km/oră.

Guvernul român, prin Ministerul Apărării Naționale, l-a numit pe generalul Nicolae Stoenescu (fostul comandant al Brigăzii 1 Fortificații) *delegat cu evacuarea teritoriului cedat*¹¹. Pentru buna rânduială guvernul l-a investit cu puteri depline, pentru a lua față de toate autoritățile militare și civile „*orice măsură și a da toate dispozițiile necesare pentru realizarea misiunii*”¹² primite. Operațiunile militare intrau exclusiv în sarcina Armatei I. Instrucțiunile de evacuare erau elaborate de Marele Stat Major, căruia delegatul guvernamental avea obligația de a-i raporta zilnic situația evacuărilor, care cuprindeau toate categoriile de materiale de evacuat, aparținătoare armatei și statului.

Un rol important revenea părții române din Comisia mixtă româno - ungară care primea instrucțiuni de competențe din partea Marelui Stat Major român cu privire la problematica de discutat și la soluțiile de adoptat în chestiuni de compensări și despăgubiri.

⁸ A.M.R., *fond Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, (în continuare MR.) dos. 734*, p.159. Din compunerea delegației române mai făceau parte colonelul Cassian, maiorul de stat-major Tilichi și locotenentul Pană, cazați la Oradea până pe 5 septembrie și apoi la Cluj până în 11. Partea ungară era reprezentată de coloneii de stat-major Ujszaszy, Czlenner, maior Rakolcai, Keney, căpitan Szentpetery și Kakolcai. Până la 7 septembrie ungurii au stat la Debrețin apoi până pe 11 la Arad și din 12 la Cluj.

⁹ A.M.R., *fond 5418*, dos.1853, p 68.

¹⁰ Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la ultimatum la dictat. Documente, vol.II*, Editura Europa Nova, București, 2000, p.204. De notat faptul că prima care a reclamat nereguli și incidente a fost partea ungară, după cum rezultă din anexa la procesul-verbal nr.3, din 3 septembrie 1940. Incidentele se referă la *rechizițiile de alimente, îmbrăcăminte și mobilă*, în comuna Diosig, iar la Sighet *soldații români în bande se dedau la acte de jaf*, luându-se sub amenințarea armelor cai, vehicule, animale și obiecte de valoare care sunt proprietatea privată a populației maghiare. În mai multe locuri *grâul, paiele și fânul de pe câmp au fost incendiate*. În incidentul, din 2 septembrie, trupele române ar fi folosit armele împotriva manifestanților la Satu Mare, un farmacist a fost împușcat, pe drumul dintre Satu Mare spre Darvi au omorât un om și au rănit alți trei. Ziaristul maghiar numit Galiszter a fost ucis. Ungurii mai reclamau și faptul că la Cluj politicieni români Maniu, Hațieganu, Boița instigă mulțimea prin cuvântări. În timpul demonstrațiilor mai multe personalități maghiare au fost rănite. La Sibiu un general român a „*incitat populația la război contra Ungariei*”. Interesant este că toate reclamațiile au caracter general drept pentru care nu puteau fi verificate de comisia mixtă. Mai mult Armata 1-a transmitea Comisiei mixte faptul că „*bande teroriste maghiare au ocupat autoritățile civile la Sighet*” – *Idem*, p.189. Centrul orașului Satu Mare a fost ocupat de manifestanți maghiari care au arborat drapele ungurești și au cerut predarea cazărmilor. - *Idem*, p.191. La Oradea o parte din etnicii unguri, mecanici de locomotive la depou, au părăsit locul de muncă sau au refuzat să presteze serviciu. *Idem*, p.192.

¹¹ A.M.R., *fond 5418* dos.1853, f. 136. Delegația numită prin ordinul nr. 1321, la 1 septembrie era alcătuită dintr-un stat major, avându-l șef pe colonelul Burnea, cu 4 birouri și 5 ofițeri tehnici de la: Direcția Artilerie, Fortificații, Construcții, Domeniile Militare, Intendență și Sanitar. Delegatul oficial pentru evacuările din Vest în raportul nr. 1, din 02 09 1940, menționa că s-a instalat la Cluj, în clădirea comandamentului armatei, de unde a luat legătura cu toate autoritățile în vederea executării misiunii. Din raportul special nr.8, din 9 septembrie 1940, aflăm că printr-un efort intens și maxim s-a evacuat întreaga zonă cedată, cu excepția prefecturilor de județ, legiunilor de jandarmi și Poștei care vor fi evacuate în ultimul moment. Dimensiunea este edificatoare dacă menționăm că în 24 de ore, în regiunea Clujului, de pildă, au intrat 6 trenuri a 345 de vagoane și au ieșit 30 de trenuri a 1.602 vagoane, iar pentru următoarea zi așteptau, gata încărcate, alte 22 de trenuri. La acestea mai adăugăm 100 de vagoane de muniții și grenade de la Brețcu, 64 de vagoane de la Târgu Mureș. Mijloacele de transport folosite au fost echivalente cu 20.824 vagoane, circa 417 trenuri și 6.818 autovehicule-zile.

¹² Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la ultimatum...*, op.cit., p.160

AVRAM IANCU - 200!

Nr.10(50/octombrie 2024)

În *raportul special nr. 2* delegatul guvernamental sesiza că, datorită începerii defluirii tardive și insuficienței vagoanelor pentru evacuare, s-ar impune decalarea transporturilor și prelungirea traficului cu cel puțin 14 zile. Propunere neacceptată de partea ungară. Generalul Stoenescu, fiind în legătură permanentă cu reprezentanții Comisiei mixte, cunoștea reglementările zilnice și comunica tuturor autorităților interesate etapele evacuării. Delegatul Marelui Stat Major, din comisia guvernamentală, întocmea planurile de transport după indicațiile date de generalul Stoenescu.

La 3 septembrie 1940 evacuarea munițiilor decurgea normal, iar „*Brigada 1 Fortificații a fost evacuată complet. Evacuarea minelor de aur și instalațiunilor de electroliză de la Baia Mare întâmpină greutăți*”¹³, se menționa în raport. Pentru coordonarea și urgentarea lucrărilor din acea zonă, colonelul Vârcolici, membru al delegației guvernamentale, cu 200 de vagoane și 20 de camioane a fost trimis de îndată. Autoritățile civile s-au evacuat prin rezidențele regale regionale. Până la 2 septembrie 1940 au fost îmbarcate și evacuate materiale în 432 de vagoane. Alte 710 vagoane au fost direcționate din cele sosite, până la orele 10, dintr-un total necesar de 2.500 vagoane, cerute cu o zi mai devreme. Pe raportul cu nevoi de transport, șeful Marelui Stat Major, generalul adjutant Gheorghe Mihail, a pus rezoluția: „*de secția 6 complet nemulțumit. Se va urgenta ceea ce nu merge*”¹⁴.

O zi mai târziu delegatul guvernamental raporta expedierea a încă 870 de vagoane, provenite în principal din zona Baia Mare, de unde se evacua industria de război, instituțiile de stat și materialele detașamentului de fortificații Someș, cu sprijinul a 100 de autobuze S.T.B., din Batalionul de transport Auto, Maior Dumitrescu. În general „*toată zona de frontieră Maramureș, Satu Mare, Oradea a fost evacuată de toate unitățile militare și majoritatea autorităților civile*”¹⁵, se preciza în raport. În urgența întâia au fost evacuate munițiile și materialele armatei din zonă, în urgența a doua autoritățile civile pentru care se solicitau încă 40 de locomotive de rezervă. Până la asigurarea vagoanelor necesare s-a dispus ca prefecturile de județ și autoritățile civile să fie „*evacuate în apropierea noii frontiere astfel: cei de la Cluj la Turda, Odorhei-ul la Sighișoara, Sf. Gheorghe la Brașov și Miercurea Ciuc la Ghimeș. Evacuarea Clujului va începe pe 5 septembrie*”¹⁶.

Darea de seamă asupra evacuării teritoriului cedat Ungariei, redactată de delegatul guvernamental, scoate în evidență reușitele acțiunilor și greutățile întâmpinate. Din darea de seamă și rapoartele speciale¹⁷ (anexa nr.11) rezulta lipsa mijloacelor de transport – în prima zi fixată pentru începerea evacuărilor existau numai 249 de vagoane și 62 de camioane - și nu exista nici un plan de ansamblu pentru evacuare. Situația s-a îmbunătățit, în zilele următoare, pe baza măsurilor luate de stabilire a necesarului de vagoane, pe zile și destinații, suplimentarea personalului tehnic de organizare, conducere și execuție, organizarea pazei căilor ferate și a nodurilor importante de comunicații, fixarea ordinii de urgență și dirijarea efortului spre cele mai importante zone de evacuat.

Concepția de ansamblu a evacuărilor a cuprins două faze. În *prima fază* efortul inițial a fost îndreptat la Nord și Vest, în regiunile Baia Mare și Oradea, iar ulterior la Cluj. Cea de-a *doua fază* a vizat dirijarea diferitelor materiale, autorități de stat și populație civilă, inițial în localități de primă destinație, în imediata apropiere a frontierei noi, și ulterior la destinațiile definitive. Evacuarea s-a făcut concomitent prin mijloace C.F.R. și auto în *trei urgențe* și anume: *urgența I-a* unitățile armatei, depozitele, fabricile și materialele de interesul armatei, construcții și fortificații; în *urgența a II-a* autorități de stat, instituții culturale¹⁸, familiile cadrelor, funcționarii de stat și populația civilă; în *urgența a III-a* personalul strict al prefecturilor, Legiunile de Jandarmi, Poșta și personalul C.F.R. Operațiunea de evacuare a reușit pe deplin. După cum vom constata partea maghiară din comisia mixtă

¹³ A.M.R., fond 5418, dos.1853, p 123.

¹⁴ *Ibidem*, p.124

¹⁵ *Ibidem*, p.128

¹⁶ *Ibidem*, p.129. Pentru detalii vezi și *fond Armata I*, dos. 1011, f.15. În zonele evacuate s-au luat măsuri de siguranță pentru paza gărilor, prevenirea actelor de sabotaj și terorism din partea minoritarilor. S-a constituit Comandamentul Clujului, din 3 companii de jandarmi, B.1/R.18 I., un batalion din R.27 I. și două companii de tancuri. În regiunea Baia Mare și Baia Sprie un batalion de infanterie și un pluton de tancuri asigurau evacuarea materialelor prețioase din minele statului.

¹⁷ *Ibidem*, 140-150

¹⁸ *Ibidem*, p. 146. La punctul 18 sunt menționate evacuarea bibliotecilor și instituțiile culturale de mare valoare națională. Între acestea „*materialul românesc etnografic de la Muzeul Arheologic Oradea, Muzeul Palatului Culturii din Sighet, colecția etnografică și istorică, tablouri românești, de la Palatul Culturii Târgu Mureș, arhiva și biblioteca lui Moisil de la Bistrița, a lui Vaida Voevod de la Dej, biblioteca de la Bădăcini a lui Iuliu Maniu*”

nu era dispusă să accepte nici un fel de decalare de termene, invocând mereu prevederile art. 2 al dictatului de la Viena și lipsa competenței delegației.

Efortul general de evacuare a fost în permanență urmărit și reglementat de Comisia Mixtă româno-maghiară. La cunoștința acestora ajungeau toate greutățile și neînțelegerile din teritoriul cedat. Linia noii frontiere constituia *linia de demarcație* pentru cele două părți. „Nici o trupă nu se putea instala pe poziție într-o zonă de o adâncime de 5 Km, de ambele părți”¹⁹. Unitățile de grăniceri, preciza acordul părților, consemnat în procesul-verbal nr.2 al Comisiei Mixte, puteau patrula la o distanță de un km de linia de demarcație și numai acolo unde este necesar se pot apropia.

Ofițerii de legătură și interpreții „vor purta o brasardă și un steag alb și vor însoții avangărzile, respectiv ariergărzile fiecărei coloane”²⁰, și vor avea misiunea de a asigura înaintarea fără fricțiuni și fără tulburări. Autoritățile române aveau obligația de a demina lucrările de artă și instalațiile minate, iar acolo unde nu era posibil trebuiau să le marcheze vizibil cu un steag roșu și să le comunice trupelor ungare. Același regim trebuia să-l urmeze și barajele tehnice instalate și câmpurile de mine. Specialiștii români, rămași în teritoriu cedat, pentru dezafectarea acestora și asistarea la deminare, ar fi fost „considerați ca parlamentari, cu obligația de a urma instrucțiunile autorităților militare”²¹. Pe timpul predării teritoriilor erau interzise provocarea inundațiilor, iar lucrările pregătite în acest scop trebuiau predate.

Comisia mixtă a stabilit ca în răstimp de 8 zile, socotit de la terminarea operațiunilor de evacuare, România să demobilizeze toți oamenii care deveneau supuși unguri și să le returneze hainele civile, sau efecte militare utilizabile, fără însemne militare distinctive și să-i pună la dispoziția autorităților civile. Partea ungară a insistat în aplicarea întocmai a prevederilor arbitrajului privind predarea tuturor „bunurilor mobile și imobile aparținând statului, comunelor, altor colectivități administrative sau de drept public precum și oricărei persoane fizice sau morale lăsate în teritoriu”²², prevederi asupra cărora partea română urma să ceară instrucțiuni.

O altă reglementare importantă a Comisiei se referea la interdicția „de a face rechiziții în retragere, în afara mijloacelor de transport indispensabile pentru evacuarea depozitelor militare. Mijloacele de transport vor fi restituite în 24 de ore după trecerea frontierei”²³. Restituirea rechizițiilor a fost ulterior reglementată prin înființarea a 6 comisii mixte în punctele de pe linia de demarcație: Hidișelul de Jos, Feleac, Tabu, Vichasău, Dobolii de Jos și Palanca. În acele cazuri în care, proprietarii, nu și-au putut primi în natură animalele rechiziționate, aceștia au fost despăgubiți la valoarea bonului de rechiziție. Între 30 septembrie și 2 octombrie 1940, prin punctul de la Hidișelul de Jos²⁴, județul Bihor, de exemplu, au fost predate comisiei maghiare, cu proces verbal: 732 cai, 664 hamuri și 307 căruțe, 1 autoturism, 6 autocamioane și 3 biciclete, reprezentând rechiziții totale făcute de la locuitori din județele Bihor și Sălaj. Din situația centralizatoare întocmită pe comune și persoane, rezultă restituirea rechizițiilor, (anexa nr.12) la cele 6 puncte de frontieră, confirmate prin semnătura membrilor comisiei mixte româno-maghiare.

La întâlnirea din 3 septembrie 1940 partea română a invocat nevoia întrunirii unei comisii de specialiști pentru „reglementarea traficului local, între cele două zone ale liniei de demarcație”²⁵. Întâlnirile ulterioare au regularizat traficul prin dirijarea acestuia prin Cluj. Delegația română solicita restituirea vagoanelor și locomotivelor reținute în gările din Carei, Valea lui Mihai, Halmeu, și Câmpulung pe Tisa. Partea română insistă asupra reglementării evacuării bunurilor de la uzinele de stat de la Baia Mare, a unei „cantități de circa 7 mii tone concentrat aurifer, cu un conținut mai mult de 900 kg de aur și 14.000 tone de zinc care aparțin Băncii Internaționale Aurifere și Miniere, care nu pot fi nici prelucrate nici transportate”²⁶. Partea ungară s-a arătat dispusă a păstra acele rezerve în contul Băncii Naționale pentru a fi incluse în programul negocierilor care vor urma între cele două părți. În două

¹⁹ Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la ultimatum...*, op.cit., p.178

²⁰ *Ibidem*, p.179

²¹ *Ibidem*, p.180

²² *Ibidem*, p.182

²³ *Ibidem*, p.180

²⁴ A.M.R., fond 4432, dos.191, p 1-4, 10-13, 15-132.

²⁵ Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la ultimatum...*, op.cit., p.202

²⁶ *Ibidem*, p.232

AVRAM IANCU - 200!

anexe, la procesul-verbal, semnate de partea română a Comisiei mixte, din 4 septembrie 1940, s-au semnat 10 cazuri de tulburări a ordinii, provocate de diverse persoane de etnie maghiară.

Delegația română a supus discuției *problema fortificațiilor permanente* dintre Oradea și Seini pentru a fi ulterior rezolvate, dar partea ungară din lipsă de instrucțiuni nu s-a pronunțat menționând doar faptul că nu vede necesitatea acestor discuții. În telegrama expediată la ora 20.30 maiorul Tilichi Eugen raporta Secției Operații, din Marele Stat Major, atitudinea adoptată de partea ungară în chestiunile puse în discuție, deoarece pentru strângerea sârmei ghimpate de la fortificații, a materialului de transmisiuni și a altor obstacole, 10 zile în plus nu erau suficiente. Răspunsul trebuia dat până la orele 8 dimineața. Pentru recuperarea a cât mai multe materiale, din cele 8 rânduri de pari, din fața cazematelor, pe care era întinsă sârmă ghimpată, și „împănată” cu arici metalici, antitanc, se lucra în forță zi și noapte.

În teritoriul cedat incidentele sporeau de ambele părți. La Parhida (Bihor) locotenentul Pârâu, comandant de pichet, a fost capturat de incursiunea făcută peste frontieră de unguri în 1 septembrie 1940. El a fost solicitat de partea română, la schimb cu aviatorii unguri reținuți în raidurile anterioare. Târziu, pe 11 septembrie 1940, se spunea despre locotenentul Pârâu că nu a fost răpit ci că „s-a predat ungurilor, care l-au primit cu prietenie, căci dorea să se căsătorească cu o unguroaică și să rămână în Ungaria. I s-a lăsat și revolverul, dar el s-a răzgândit și apoi s-a sinucis”. La Diosig, comandantul pichetului de grăniceri, locotenentul Lazea Dumitru a fost omorât, iar doi soldați grav răniți în evenimentele provocate de patrulele maghiare. Locotenentul a murit în spitalul din Debrețin și a fost înmormântat cu onoruri militare. La solicitarea părții române a fost exhumat și repatriat.

Întâlnirile Comisiei mixte din zilele care au urmat datei de 5 septembrie 1940, când a început înaintarea și ocuparea teritoriului de către trupele maghiare, vor consemna tragedia fără de margini îndurată de populația românească din Ardealul cedat Ungariei horthyste. Militarii au dovedit, în general, că știu să respecte ordinele. Dar orgoliile tânărului levente, cultivat și animat de răzbunare, *fără îndurare*, exprimată, de Dücso Csaba, cu un an înaintea evenimentelor pe care le consemnăm, din nefericire și-au produs efectul la Ip, Trăznea, Moisei²⁷...

Dat fiind faptul că timpul suplimentar solicitat de partea română, pentru strângerea materialelor din zona fortificațiilor, era prea mare, iar partea ungară s-a pronunțat numai pentru inventarierea acestora, s-a solicitat doar contravaloarea lor, minus manopera antreprizelor ungurești pentru dezafectare. Conform procesului-verbal nr. 6, din 7 septembrie 1940, partea ungară aștepta instrucțiuni, iar pentru securitatea materialului considera necesară întrunirea la Oradea a comisiei tehnice mixte de inventariere. În anexă la întâlnirea zilei sunt semnalate 5 cazuri de nereguli, care de altfel erau și greu de verificat deoarece se refereau la faptul că unii unguri se plâng (fără nominalizări concrete) că sunt alungați din zona românească a Ardealului, că se transportă zahăr, tutun, făină și alte materiale din rezerva zonei evacuate, sau că un comandant român a pus *premiu de 100 lei* pentru fiecare ungar ucis, din cei demobilizați din teritoriul cedat. Delegația maghiară insistă ca partea română să ia act energic față de cazurile semnalate. Până și starea deplorabilă a cazarmilor și a Spitalului Militar din Oradea a fost ridicată de partea ungară.

Delegația română avea cazuri mult mai grave, nominale și precis de soluționat. Așa de exemplu, în ședința din 9 septembrie 1940, s-a adus la cunoștința părții maghiare, faptul că Ministerului Apărării Naționale i-au rămas materiale în șantierele de la Salonta, Tășnad, Jibou, Cehul Silvaniei, Șimleul Silvaniei, Jucul de Jos, Florești, Târgu Mureș, Brețcu, Marghita, Dej, Bistrița, Satu Mare și Vișeu de Sus, că șeful de gară din Dej era împiedicat să-și îndeplinească atribuțiile, că soldații români – care aveau domiciliul în zona cedată - care se întorceau acasă cu echipament militar românesc – fără insemne - erau dezecipați de soldații unguri. Marele Stat Major român a cerut Crucii Roșii să amenajeze cantinele prevăzute în planul de mobilizare în gărilile unde se fac transporturi.

Pe 11 septembrie 1940, în schimbul punerii la dispoziție a 5 trenuri de pasaj de 100 de osii, pentru perioada 14.09 – 7.10 1940, partea maghiară accepta evacuarea *materialelor de fortificație* conform cu solicitarea făcută de partea română, dar nu în termen mai mare de 15 zile din momentul când se începea primul transport. În schimbul acceptului partea română mai cerea și evacuarea a 32 de vagoane de material de cale ferată, rămase la Vișeu, 148 vagoane și 5 locomotive, precum și materialele

²⁷ Pentru această temă vezi dr. Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suci, *Moisei*, Ed. Revista Vatra, Târgu Mureș, 1982, *Teroarea horthysto-fascistă în Nord-Vestul României, septembrie 1940 - octombrie 1944*, Editura politică, București, 1985.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.10(50/octombrie 2024)

din depozitele de la Tihuța, Telciu-Moisei, Tiha Bârgăului, Baia Mare. După primirea instrucțiunilor guvernamentale, comisia tehnică de cale ferată a reglementat toate aspectele de tranzit și de materiale. Asupra unor materiale considerate abandonate delegația maghiară și-a declinat competența, urmând ca ceea ce a rămas să fie inventariat de comisia mixtă²⁸ care și-a început activitatea abia pe 17 septembrie 1940 la ferma Kerepes, aflată la 3 km Sud de punctul de frontieră Salonta.

Comisia mixtă, prezidată în partea română de generalul Dragalina (fiul generalului Ion Dragalin mort pe când inspecta trupele Diviziei 11 Infanterie, în Valea Jiului în octombrie 1916), a stabilit ca de o parte și de alta a fâșiei de demarcație, până la 5 km distanță, *populația poate circula liber cu scop de strângere a recoltelor*. Pentru distanțe mai mare se institua *regula micului trafic*. De buna funcționare a traiului se îngrijea partea română atunci când a solicitat neîntreruperea alimentării cu energie a orașelor Cluj și Turda a căror uzine se găseau pe teritoriul românesc.

Întâlnirea de la Sfântu Gheorghe, din 13 septembrie 1940, s-a finalizat cu procesul-verbal nr.9, prin care partea română propunea ca, pentru trenurile de pasaj solicitate, partea ungară să facă, drept despăgubire, dezafectarea fortificațiilor pe cheltuiala sa. Trenurile puteau circula însă numai până la data de întâi și nu până în 7 octombrie 1940, cum se ceruse de către partea ungară. Propunerea a fost acceptată. Deoarece teritoriul cedat a fost evacuat de trupele române, ostașii demobilizați și ocupat de armata maghiară, reglementările și solicitările care încă nu au fost aplicate s-au transferat către *comisia mixtă de la Budapesta*, respectiv către *comisia mixtă de inventariere*. Comisia prezidată de generalul Dragalina și-a încetat activitatea, prin îndeplinirea misiunii.

²⁸ A.M.R., *fond 5418*, dos.1905, f.11-14. Comisia mixtă trebuia să-și înceapă activitatea, pe 13 septembrie, dar partea maghiară nu s-a prezentat, decât pe 17. Delegația română avea în componență, conform telegramii fulger nr.1778/10.09 1940, pe locotenent colonelul Theodor Ionescu, ing. cpt. Constantin Ghiorghiu, locotenent Gh. Angheliescu și locotenent Mihail Apostolescu. Delegația ungară a fost alcătuită din lt.col. Ioan Naday, cpt. Martinides Adalbert, lt. Baksa Gh. și slt. Coloman Magyari.